

HABEŞİSTAN HİCRETİ ÜZERİNE MÜLAHAZALAR CONSIDERATIONS ON MIGRATION OF ABYSSINIA

ÂDEM APAK
PROF. DR.

ULUDAĞ Ü. İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Tebliğin Mekke döneminde Müslümanlar Mekke müşriklerin yoğun baskısıyla karşı karşıya kaldılar. Hz. Peygamber de ilk Müslümanlar can güvenlikleri konusunda da endişe duymaya başladı. Ashâbının mâruz kaldığı baskıları engellemeye gücü yetmeyen Allah Rasûlü (sas), bilhassa kabileleri içinde himayesiz kalan Müslümanların Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etti. Planlanan hicret hazırlıklarının tamamlanması üzerine tebliğin 5. yılının Recep ayında (M.615) on bir erkekle dört kadından oluşan ilk kabile Habeşistan'a hareket etti. Bu gelişmeden yaklaşık bir yıl sonra Cafer b. Ebû Tâlib başkanlığında 82 erkek ve 18 kadından müteşekkil yeni bir Müslüman grup ikinci kabile olarak Habeş hicretine katıldı. Önceki Muhâcirler gibi onlar da Necâşi Ashame tarafından iyi karşılandılar. Dolayısıyla yeni yurtlarında güvenlik içinde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Mekke Müşrikleri, Habeş muhacirlerinin geri gönderilmesi için girişimde bulunmuşlarsa da, Necâşi bu talebe olumlu cevap vermemiştir. Habeş muhacirleri küçük gruplar halinde Mekke'ye dönmüşler, geri kalanlar ise Hayber'in fethinden sonra Medine'ye ulaşmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Habeşistan, Mekke müşrikleri, Hicret, Necâşi Ashame, Ca'fer b. Ebu Talib

ABSTRACT

Meccan period of notification, Muslims were faced with intense pressure from the Meccan polytheists. Prophet Muhammed was worry about the life safety of the first Muslims. The Messenger of Allah does not have enough power to prevent pressures advised that Muslims who are unprotected in their tribes emigrate to Abyssinia. After completion of the preparations for migration, the first group of fourteen women and eleven men moved to Abyssinia in Recep month of the 5th year of the notification (A.D. 615). After nearly one year, a new group of Muslims of 82 males and 18 females headed by Ja'far b. Abu Talib participated in Abyssinian immigration as the second group. They are well received by Najashi Ashame like the previous emigrants and continued their lives in security in their new home. Even if the Polytheists of Mecca attempted to bring back to the Abyssinian emigrants; Najashi did not respond positively. Abyssinian migrants returned to Mecca in small groups, rest of them reached Medina after conquest of Khyber.

Keywords: Abyssinia, Meccan polytheists, Migration, Najashi Ashame, Ja'far b. Abu Talib.

Giriş

Teblîğin Mekke döneminde Hz. Peygamber'in (sas) yoğun gayretleri neticesinde Müslümanların Mekke'deki sayısının artması, çevre kabilelerden İslâm dinine katılımlar olması gibi olumlu gelişmeler müşrikleri aynı derecede rahatsız ediyor, neticede onların inananlara baskılarını daha da şiddetlendiriyordu. Bu sebeple bilhassa kabileleri tarafından dinlerinden dönmeleri konusunda ağır baskıya maruz kalan ilk Müslümanlar can güvenlikleri konusunda da endişe duymaya başlamışlardı. Zira İslâm'a girenlerin sayısının artması müşrikleri daha da saldırgan hale getirmişti.

Ashâbının mâruz kaldığı her türlü zulüm ve işkenceleri engellemeye gücü yetmeyen, üstelik ölüm korkusu sebebiyle onlardan bir kısmının dinlerini terk etmeleri ihtimalinden endişe duyan Allah Rasûlü (sas), bilhassa kabileleri içinde himayesiz kalan Müslümanlara Habeşistan'a şu sözleriyle hicret etmeleri tavsiyesinde bulundu.

“Şayet isterseniz Habeşistan'a sığının. Zira orada ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar vardır. Allah kolaylık verene kadar sizler orada kalın”.^[1]

Kur'ân'da geçen “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, elbette onları dünyada güzel bir şekilde yerleştiririz. Âhiret mükâfatı ise daha büyüktür. Keşke bilselerdi... Onlar, sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir”.^[2] “(Ey Muhammed! Bizim adımıza de ki, “Ey iman eden kullarım! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Bu dünyada iyilik yapanlar için (Âhirette) bir iyilik vardır. Allah'ın yeryüzü

[1] İbn İshâk, Siretü İbn İshâk, (thk. Muhammed Hamidullah), Konya, 1981, s. 154.

[2] Nahl, 16/41-42.

geniştir. Sabredenlere bunun karşılığı elbette hesapsız olarak verilir”^[3] âyetleri de bu hadiseye işaret eder.

1. İslâm Öncesi Dönemde Arap-Habeş İlişkileri

Hız. Peygamber’in (sas) ashabına hicret yurdu olarak işaret ettiği Habeşistan ismini Müslümanlar ilk defa duymuş değillerdi. Zira Arap yarımadasında Yemen halkıyla birlikte özellikle de Kureyşlilerin Habeşistan ile arasında geçmişe dayanan ilişkileri mevcuttu. İki taraf arasında bilhassa iktisadî bağlantıların olduğu bilinmektedir. İslâm öncesi dönemde Habeşistan-Mekke ilişkilerinin en bariz örneğini Mekkelilerin bu ülke idarecileriyle akdettikleri ticarî anlaşmalar teşkil eder. Tarih kaynaklarındaki rivayetlere göre iki taraf arasında yapılan imtiyaz anlaşmaları sayesinde Mekkeliler sair komşu ülkelerde olduğu gibi Habeşistan ile doğrudan irtibat kurabilmişlerdir. Habeşistan ile Mekke arasındaki ticareti kurumsal hale getiren kişi ise, Hız. Peygamber’in (sas) büyük dedesi Hâşim’dir. Kendisi öncelikli olarak Bizans İmparatoruyla yaptığı anlaşmayla bu ülke topraklarında ticaretin yolunu açmıştır. Kaynakların bildirdiğine göre Hâşim’in kardeşlerinden Abdüşşems ile Muttalib de Habeşistan kralı Necâşî nezdinde ticarî imtiyaz anlaşmaları imzalamışlardır. Daha sonra da yapılan anlaşmalara dayanarak pek çok Mekkeliler ticaret amacıyla Habeşistan’a gitmiştir.^[4] Bu ticari münasebetler vesilesiyle pek çok Mekkelinin bu ülkeyi ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim tüccarların yanı sıra bir kısım Arap şairleri de Habeşistan’a giderek, Necâşî’nin huzurundan kendisini metheden şiirler okumuşlardır. Bunlar arasında en meşhurları Ma’kil b. Huveylid, Esved b. Evs ve Hız. Peygamber (sas) dönemine ulaşan meşhur şair A’sâ’dır.^[5] Sadece Mekkelilerin değil, onlarla yakın ticarî münasebetleri olan Tâiflilerin de Habeşistan ziyaretleri olmuştur. Nitekim Sakîf kabilesine mensup kendisinin Necâşî’nin huzuruna çıktığını ifade etmiştir.^[6]

Kureyşlilerin Habeş idaresiyle şahsî yakınlıklarının olduğuna dair de bilgiye sahibiz. Bu rivayetlerden Mekkelilerin Habeş kralı ile yakın ilişkiler içinde oldukları anlaşılmaktadır: Buna göre Hâşim’in oğlu ve Hız. Peygamber’in (sas) dedesi Abdülmuttalib ile onun Mekke idaresindeki rakibi konumunda olan Abdüşşems’in torunu Harb arasında meydana gelen anlaşmazlık hususun-

[3] Zümer, 39/10

[4] Taberî, Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülük, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), I-XI, Beyrut ts. (Dâru's-Süveydân), II, 252.

[5] Cevad Ali, el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm, I-X, Beyrut 1993VI, 669, VIII, 410, IX, 495.

[6] Buhârî, Şurût 15; Vâkıdî, Kitâbü'l-Megâzî, (thk. Marsden Jones), III, Beyrut 1984, II, 593-600.

da taraflar meselenin halli için Habeş Necâşisi'ne gitmeye karar vermişlerdir. Ne var ki, her iki tarafla da yakın ilişkiler içinde olduğu anlaşılan kral, aralarındaki dostluk münasebetlerinin bozulmaması için ihtilafa müdahil olamayacağını bildirmiştir.^[7]

Burada zikredilen rivayetler, Mekkelilerin Habeşlilerle olan iyi ilişkilerine işaret etmektedir. Ancak bu ilişkiler, bir süre sonra Yemen'deki Habeşlilerin Mekke'ye saldırı düzenlemeleri sebebiyle bozulmuştur. Zira Habeşistan'da hüküm süren Aksum Krallığı, Yemen'de yaşayan Hıristiyanların daveti ve Bizans İmparatoru I. Justin'in (518-527) de teşvikiyle M. 525 yılında Eryât isimli komutanın idaresinde büyük bir orduyu Arap Yarımadası'na göndermeye karar verdi. Aksum Kralı Kaleb Ela Ahbeha (514-554) emriyle Yemen'e giren Habeş ordusu Güney Arabistan'daki Himyerîler devletini tarih sahnesinden silmiş, ülke Hıristiyan Habeşlilerin kontrolüne geçmiştir. Yemen'e kurtarıcı olarak çağrılan Habeşliler zamanla ülkenin yeni istilacı haline dönüşmüşler, artık Yemen'i merkezden gönderdikleri valilerle yönetmeye başlamışlardır. Arabistan'ın güneyini kontrol altına alan Habeş krallığı, bunun ardından Yemen'i Hıristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline getirmek amacıyla San'a'da Kulleys adı verilen bir gösterişli kilise inşa etmiştir. Yemen valisi Ebrehe de hem Hicaz'ın tamamını siyasi hâkimiyetine almak, hem de Kulleys'e rakip gördüğü Kâbe'yi tahrip etmek için M. 570 yılında Mekke'ye bir askerî harekât düzenlemiş, fakat Kur'ân'da Fil sûresinde de işaret edildiği gibi hedefini gerçekleştiremedi geriye dönmüştür.^[8] Habeşlilerin Mekke'yi ve Kâbe'yi hedef alan bu saldırıları Mekke-Habeş ilişkilerini olumsuz şekilde etkilemişse de, bu olumsuz hava uzun sürmemiştir. Zira Mekke'nin istilâsı girişiminin üzerinden fazla bir süre geçmeden Habeşliler, İran'ın yardımını alan yerli halk tarafından Arap Yarımadası'ndan uzaklaştırılmışlardır.^[9] Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Mekke'nin Habeşistan'la ticareti, aralarında yaşadıkları kötü hatıralara rağmen devam etmiştir. Öyle ki, kaynaklarımız Kureys'in Sehmoğulları kabilesi reislerinden Amr b. el-Âs'ın ticaret amacıyla Habeşistan'a gittiğine, burada onu bizzat kralın misafir ettiğine dair bilgiler aktarırlar.^[10]

[7] İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I-VIII, Beyrut ts. (Dâru Sâdır), I, 87; Belâzürî, Ensâbü'l-Eşraf, I, (thk. Muhammed Hamidullah), Jerusalem, 1963, I, 73.

[8] Fil, 105/1-5. Bu konuda bk. İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfız Şelebi), I-IV, Beyrut ts., I, 36-59; Belâzürî, Ensâb, I, 67-68; Taberî, Tarih, II, 139. Ayrıca bk. Cevad Ali, el-Mufassal, III, 480-520.

[9] İbn Hişâm, es-Sîre, I, 32-58, 64-70, 71-73. Taberî, Tarih, II, 147-148. Ayrıca bk. Çağatay, Neşet, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliyye Çağı, Ankara 1957, s. 7-22; Fayda, Mustafa, İslâmiyyetin Güney Arabistan'a Yayılışı, Ankara 1982, s. 7-23.

[10] İbn İshâk, Sîre, s. 149-150; Belâzürî, Ensâb, I, 233.

İslâm öncesi dönemle ilgili olarak bir kaynağın bize aktardığı bilgilere göre, Mekke'nin ihtiyacı olan hububat deniz yoluyla Cidde'ye geliyordu. Bu ticari faaliyette Habeşistanlıların etkin oldukları bilinmektedir. Öyle ki, Mekkeliler gelen malları kervanlarla Cidde'den teslim aldıktan sonra Mekke'ye nakletmişlerdir. Bu süreçte şahsî bir suçu sebebiyle Habeşliler tarafından alıkonulan Kureyşli Hâris b. Alkame'ye karşılık Kureyşliler, Mekke'ye gelen bir grup Habeşli tüccarın mallarını yağmalamak suretiyle onlara karşı misillemede bulunmuşlardır. Tabii olarak bu hadise, Habeş-Mekke ilişkilerinde yeni bir gerginlik sebebi olmuştur. Bunun üzerine Mekke'nin birçok ileri gelen kabile reisi devreye girerek, özür dilemek ve bundan sonra onun ülkesinden hiçbir tüccarın Mekke'ye gelmesine engel olmamasını rica etmek üzere Aksum kralının huzuruna çıkmışlar, kral gelen misafirlere yakın ilgi göstererek kendilerine çok cömert davranmıştır. Bu şekilde iki taraf arasında karşılıklı ilişkilerin yeniden normalleşmesi sağlanmıştır. ^[11]

2. Habeşistan'a Hicret Sebepleri

Hız. Peygamber (sas) tarafından Müslümanlar için ilk Hicret yurdu olarak Habeşistan'ın tercih edilmesinin başka önemli gerekçeleri de vardı: Her şeyden önce Arap töresi herhangi bir kabile mensubunun iznini almayan kimselere sığınma hakkı tanınmasına imkân vermiyordu. Başka bir ifadeyle sığınacak bir yer bulmak, sığınmacının tabii bir hakkı değil, tamamen şansına kalmış bir şeydi. Aralarında sadece erkeklerin değil, kadın ve çocukların da bulunduğu kırk-elli kişilik, hatta bazen yüzlerce kişilik bir topluluğa sığınma hakkı tanımak son derece zordu. Zira herkesin birbiriyle kavgalı olduğu bir ülke olan Arabistan'da o hakkı verecek kişinin rızasının yanında, bu sığınmacıların bölge ekonomisiyle kaynaşıp bütünleşmesi için önemli maddî imkânlara sahip olmalarını da gerekli kılıyordu. Arapların bilinen konukseverliklerine rağmen, Arap Yarımadası'nın bu kadar çok sayıda sığınmacıyı barındıracak herhangi bir yeri yoktu. Ayrıca Arabistan'daki kabileler bu sığınmacıları içlerine almakla Kureyş'in doğrudan düşmanlığına maruz kalacaklarının da farkındaydılar. Bu sebeple Müslümanlar, Mekkelilere karşı kendilerini savunmak için, Arap Yarımadası'nda yaşayan herhangi bir kabile yerine, Kureyş'in muhtemel tehditlerine aldırmayacak güçlü bir devlete ihtiyaç duyuyorlardı. Bu hususta Arabistan'a komşu ülkeler arasında ilk aklan gelen İran'dı. Ancak bu devlet, Hîre'de kurulmuş olan Arap krallığını henüz yeni ortadan kaldırmıştı ve tamamen Araplar

[11] İbn İshâk, Sîre, 149-150; Belâzürî, Ensâb, I, 233. İslâm öncesi dönemde Arabistan-Habeşistan arasındaki siyâsî, iktisâdî, dinî ve ictmâî ilişkiler hakkında geniş bilgi için bk. Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, İstanbul 2015, s. 37-59.

arasından çıkmış olan bu yeni liderden (Hz. Peygamber-(sas) tabiatıyla kuşkulanıyordu. Bizans İmparatorluğu ise o sıralarda İranlılara karşı giriştiği mücadelede oldukça ağır kayıplar vermiş ve Şam, Kudüs ve hatta İskenderiye'yi kaybetmişti. (M.613-617). Ayrıca bu dönemde Bizans kralı tarafından özellikle Araplara karşı alınmış olan sıkı ekonomik tedbirler, o dönemin Mekkeli Müslümanlarını Suriye'ye de çekemezdi. Komşu ülkeler arasında ise sadece Habeşistan, en azından uluslararası karışıklıkların dışında bulunuyordu. Üstelik bu ülkenin kralı Necâşi'nin Araplara karşı oldukça yakın davranacağı da ümit ediliyordu. İşte bütün bu olumlu şartlar dolayısıyla Müslümanlar için ilk hicret yurdu olarak Habeşistan tercih edilmiş oldu.^[12]

Hz. Peygamber'in (sas) Muhâcirlerin ekonomik problemlerini çözmede avantaj teşkil etmesi sebebiyle Habeşistan'ı hicret yurdu olarak tercih etmiş olması da mümkündür. Zira büyük bir kısmı ticaretle meşgul olan Kureyş Müslümanlarının bu sayede Mekke'nin en kadim ticaret ortaklarından olan Habeşistan'da hayatlarını sürdürmeleri imkânı vardı. Muhtemeldir ki, hicret eden Müslümanlardan önemli bir kısmı da ticarî seferleri sebebiyle bu ülkeye gelmişlerdi.^[13]

Müslümanların İslâm'ı yaymak amacıyla Habeşistan'a hicret ettikleri^[14], yahut yeni bir dinî merkez edinilmesi gayesiyle buraya gittikleri şeklindeki değerlendirmeler^[15] gerek tarihî gerçeklerle, gerekse Müslümanların misyonlarıyla uyuşmamakta, kaynaklardaki verilerle örtüşmemektedir. Rivayetler bütün olarak değerlendirildiğinde asıl sebep ailelerinin baskılarından bunalan ilk Müslümanların, kabilelerinin kendilerine verdikleri emânî iptal etmeleri nedeniyle ülkelerini terk etmek durumunda kalmalarıdır. Bu durumda onlar hicret edebilecekleri en uygun yer olarak Habeşistan'ı seçerek buraya göç etmişlerdir.^[16]

Habeşistan'a hicret konusunda üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise, bu hicrete bizzat Hz. Peygamber'in (sas) niçin iştirak etmediği konusudur. Risâletin Mekke döneminin son üç yılı ve faaliyetleri (Arap kabilelerinin tamamıyla görüşme, Medinelilerle ilk irtibatın ardından gerçekleşen Birinci ve İkinci Akabe Biatları) dikkate alındığında Allah Rasûlü'nün (sas) esasında Arap Yarımadası içinde bir merkez oluşturmak istediği, ön-

[12] Hamidullah, Muhammed, İslâm Peygamberi, (çev. Salih Tuğ), IHI, İstanbul 1990-1991, I, 294-295.

[13] Bu konuda bk. Hamidullah, Muhammed, "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri", (çev. Abdullah Aydın), EAÜİFD, sy. IV, Ankara 1980, s. 337-338.

[14] Bk. Ebulfazl, İzzetî, İslâm'ın Yayılış Tarihine Giriş, (çev. Cahit Koytak), İstanbul 1984, s. 308; Ahmed Ebû Bekir Ali eş-Şeyh, Meâlimü'l-Hicreteyn ilâ Ardî'l-Habeşe, Riyâd, 1993, s. 45-46.

[15] Muhammed Şedîd, el-Cihâd fi'l-İslâm, Beyrut 1985, s. 47-48; Ali eş-Şeyh, s. 68-73.

[16] Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 189-190.

celikli olarak Arapları İslâm bayrağı altında birleştirmeyi düşündüğü, bu sebeple yarımada dışına gitmeyi aklına getirmedeği anlaşılır. Kaldı ki şayet Habeşistan'a hicret etseydi burada ancak kralın müsaade ettiği kadarıyla faaliyet gösterebilir, belki de bir süre sonra bölgede Müslüman-Hıristiyan çekişmesi yaşanabilirdi. Az sayıdaki Müslüman Muhâcirin Habeşlilerle baş etmesi de mümkün olmazdı. Ayrıca unutmamak gerekir ki, Ashame'den sonra gelecek kralın ülkesindeki Müslümanlara aynı toleransı göstereceğinin de bir garantisi yoktu. Kaldı ki Ashame'den sonra gelen Habeş Necâşî'si ise Müslümanlara iltifat göstermemiştir.^[17] Şayet bu dönemde Habeş yurdunda Müslümanlar kalsaydı, onların burada eskisi gibi yaşama imkanları ortadan kalkabilirdi. Bu sebeple Müslümanların, dinlerini yaşamaları yanında yayabilmeleri için siyasî kontrolü de ellerinde bulundurmaları gerekiyordu ki, bu da ancak Arap Yarımadası dahilindeki bir belde gerçekleşebilirdi. Nitekim Allah Rasûlü (sas) üç yıllık bir hazırlık sürecinin ardından bu imkanı Medine'de bulacaktır.

3. Habeşistan Muhâcirleri

Planlanan hicret hazırlıklarının tamamlanması üzerine tebliğin 5. yılının Recep ayında (M.615) on bir erkekle dört kadından oluşan ilk kabile Habeşistan'a hareket etti. İlk Muhâcirler arasında Osman b. Affân ile eşi Rasûlüllah'ın (sas) kızı Rukıyye, Ebû Huzeyfe b. Utbe ile hanımı Sehle bint. Süheyl, Ebû Seleme ile hanımı Ümmü Seleme, Âmir b. Rebîa ile hanımı Leylâ bint. Ebû Hamse'nin yanı sıra Zübeyr b. el-Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'ûn, Ebû Sebrâ, Hâtıb b. Amr ve Süheyl b. Beydâ bulunuyordu. İlk Muhâcirler Mekke'den ayrıldıktan sonra Şuaybe Limanı'na gelmiş, burada bekleyen ticaret gemisiyle kişi başına yarım dinar ücret karşılığında Habeş yurduna ulaşmışlardır.^[18]

Habeşistan Hicretine katılan ilk Müslümanların kabile bağlantıları dikkate alındığında hemen her kabileden bir kişinin hicrete katıldığı görülecektir. Buna göre eşleriyle birlikte hicrete katılan Hz. Osman ile Ebû Huzeyfe Benî Ümeyye'den; Zübeyr b. el-Avvâm Esed b. Abdüluzzâ'dan; Mus'ab b. Umeyr Abdudâr'dan; Ebû Seleme Mahzûm'dan; Osman b. Maz'ûn Cumah'dan; Âmir b. Rebîa Adî'den; Ebû Sebrâ Âmiroğulları'ndan; Süheyl b. Beydâ'da Hârisoğullarındandır. Görüldüğü gibi hemen her kabileden bir veya birkaç Müs-

[17] Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 442, IV, 75; İbn Kesîr, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV, (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Beyrut 1976, II, 41

[18] İbn İshâk, Sîre, s. 206; İbn Hişâm, es-Sîre, I, 344-365; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 203-204.

lüman ilk Habeşistan hicretine iştirak etmiştir. Bu durum Hz. Peygamber'in (sas) bu isimleri özellikle seçip göndermiş olduğunu akla getirmektedir.^[19]

Bu gelişmeden yaklaşık bir yıl sonra Cafer b. Ebû Tâlib başkanlığında 82 erkek ve 18 kadından müteşekkil yeni bir Müslüman grup ikinci kafiye olarak Habeş hicretine katıldı. Önceki Muhâcirler gibi onlar da Necâşî Ashame tarafından iyi karşılandılar. Dolayısıyla yeni yurtlarında güvenlik içinde hayatlarını devam ettirmişlerdir.^[20] İbn İshâk'ın rivayetine istinaden tarihçiler tarafından Habeşistan'a iki hicretin gerçekleştiği kabul edilmektedir. Bunu sebebi ise müellifin Habeş Muhâcirleri için iki ayrı liste vermiş olmasıdır. Anlaşılan o ki, İbn İshâk ilkinden sonra farklı tarihlerde gruplar halinde birden fazla gerçekleştirilen hicretleri bir liste halinde vermiş, bu şekilde toplamda iki hicretin yapıldığı kanaati ortaya çıkmıştır. Halbuki, Müslümanların kendi imkanları çerçevesinde gerek ferdî, gerekse gruplar halinde Habeşistan'a hicret etmiş olmaları mümkündür.^[21] Hz. Ebû Bekir'in Habeşistan'a hicret teşebbüsü bunun en bariz örneğini teşkil eder: Mekke döneminde müşrik Kureyşlilerin baskı ve eziyetlerinden bunalan Hz. Ebû Bekir, Habeşistan'a hicret etmek için Hz. Peygamber'den izin alarak yola koyuldu. Yanında hicret arkadaşı olarak Hâris b. Hâlid bulunuyordu. Mekke'den beş günlük mesafede Kızıldeniz'e ulaşmadan önce Birkü'l-Gımâd bölgesinde Kâre kabilesinin reisi İbn Düğunne, hicret kararından vazgeçirmek için onu himaye edeceğini bildirerek Mekke'yi terketmekten alıkoymuş, bu sayede Hz. Ebû Bekir, Mekke'de bir zaman daha kalabilmiştir. Himaye alan Hz. Ebû Bekir, Mekke'ye geri dönerken, arkadaşı Hâris tek başına yoluna devam etmiştir. Ancak Mekkelilerin Hz. Ebû Bekir'den şikâyetleri devam edince İbn Düğunne onu himaye etmekten vazgeçtiğini bildirmiş, bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, Allah'ın himayesine sığındığını ifade ederek bütün baskılara rağmen Mekke'de yaşamaya devam edeceğini ilan etmiştir.^[22]

Habeşistan hicretine Kureyş içinde hemen her kabileden Müslümanlar iştirak etmiştir. Bununla birlikte Mekke sakinleri arasında faaliyete en büyük katılım ise başlangıçtan beri içlerinden İslâm'a dâhil olanların büyük baskı gördüğü Mahzûmoğulları, Sehmoğulları, Cumahoğulları, Âmiroğulları, Hâris b. Fihroğulları ve Ümeyyeoğulları kabilelerinden oldu. Habeşistan'a

[19] Demircan, Adnan, Nebvî Direniş Hicret, İstanbul 2000, s. 164-165; Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 73-74.

[20] İbn İshâk, Sîre, s. 154-157; İbn Hişâm, es-Sîre, I, 344-365; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 203-204.

[21] Bu konuda değerlendirmeler için bk. Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 73-83.

[22] Buhârî, Kefâle 4; İbn İshâk, Sîre, s. 218-219; İbn Hişâm, es-Sîre, II, 11-13; Belâzürî, Ensâb, I, 205.

hicret eden Müslümanların ayrı ayrı listesini veren İbn İshâk, İbn Hişâm ve Belâzürî'de de bu durum açıkça ortaya konulmaktadır. Buna göre Mahzûmoğullarından İbn İshâk'a göre 10, İbn Hişâm'a göre 9, Belâzürî'ye göre ise 12 kişi; Sehmoğullarından müelliflerin verdiği rakam sırasıyla 11, 14, 12 kişi; Cumahoğullarından 14, 16, 15 kişi; Âmiroğullarından 13, 11, 12 kişi; Hâris b. Fihroğullarından 5, 8, 9 kişi ve Ümeyyeoğullarından sırasıyla 8, 6 ve 7 kişidir. Buna Haşimoğullarıyla geçmişe dayalı ittifak ilişkilerinden olsa gerek kendi soylarından Müslüman olanlara karşı nispeten daha müsamahakâr davranan kabilelerden Habesistan hicretine iştirak edenlerin sayısı daha düşük sayıda kalmıştır. Nitekim Esedoğullarından hicrete katılanların sayısını İbn İshâk 2, İbn Hişâm 4, Belâzürî 5 kişi olarak verirken, Zuhre oğulları ise sırasıyla 4, 4 ve 6 kişi olarak zikredilir. Hz. Ebû Bekir'in kabilesinden Habesistan'a gidenler her üç müellif tarafından da 3 kişi olarak bildirilir. Hz. Ömer'in kabilesi Adî oğullarından hicrete katılanlar hakkında İbn İshâk 2 sayısını verirken, İbn Hişâm ile Belâzürî'ye göre Habesistan'a bu kabileden katılanların sayısı 6'dır. Nevfelogullarından ise hicrette hazır bulunanlar her üç müellife göre ise birer kişidir.^[23]

Hicrete Hz. Peygamber'in kabilesi Hâşimoğullarından katılım ise son derece sınırlı kaldığı görülür ki, onlar her üç müellifin ittifakıyla Ca'fer b. Ebû Talib ile eşi Esmâ bint Umeys'tir. Hâlbuki Kureyş kabileleri arasında Hz. Peygamber'in (sas) soyu ve hamisi olmaları sebebiyle en fazla baskı gören kabile Hâşimoğulları'ydı. Dolayısıyla bu şartlardan kurtulmak için en çok bu kabile mensuplarının Habesistan'a göç etmesi gerekiyordu. Fakat rivayetler hicrete bu aileden sadece Cafer b. Ebû Tâlib ile hanımını Esmâ bint. Umeys'in iştirak ettiklerini zikreder ki, muhtemelen onların katılımından, Cafer'in Hz. Peygamber'in (sas) akrabası olması (hususiyile de onu Mekke müşriklerine karşı himaye eden amcası Ebû Tâlib'in oğlu olması) sebebiyle onu temsil etmesi ve Muhâcirlere sözcülük yapması hedeflenmiştir. Hâşimîler'in Habesistan hicretine az sayıda temsilciyle katılmış olmalarının asıl sebebi ise, kabile ileri gelenlerinin,-kendilerinden bir kısmı İslâm'a girmemiş olsalar da- kan bağı sebebiyle aileleri içinde Müslüman olanları himaye etmeleri ve onları müşriklere karşı korumalarıdır. Hatta onlar, bu süreçte kendilerine sığınan başka kabile mensubu korumasız Müslümanları da himaye etmişlerdir.

Anlaşılan o ki, Müslümanlara yönelik baskılar, Mekke'de hâkim olan kabilecilik anlayışından dolayı bazen hafifleyebiliyordu. Geleneğe göre Müslüman bir kabile mensubunun başka kabileye mensup bir müşrik tarafından

[23] Kureyş kabilelerinden Habesistan hicretlerine katılanların listesi hakkında bk. Demircan, Adnan, Nebevî Direniş Hicret, s. 166-176; Öztürk, Levent, İlk Hicret Habesistan, s. 93-108, 209-214.

ciddi oranda rahatsız edilmesi, çoğu defa göze alınamayan bir davranıştı. Zira başka bir kabile mensubu tarafından saldırıya uğrayan bir kişinin himaye edilmemesi, kabilesi için kınanma sebebiydi. Ancak bir Müslümana yönelik baskı bizzat kendi kabilesi mensubu müşrik akrabası tarafından gerçekleştiriliyorsa, üstelik onlar üzerinde kabilenin sağladığı emân da iptal ediliyorsa, buna karşı koymak son derece zordu. Çünkü bu durumda Müslüman olan diğer kabile mensuplarının buna müdahalesi mümkün olmuyordu.^[24] Bu sebeplerdir ki, Ebû Cehîl ile Ebû Süfyân'ın pek çok akrabası bizzat kendi kabiledaşlarından gördükleri baskı sebebiyle Mekke'yi terk etmek durumunda kalırken, Hz. Peygamber'in (sas) yakınları ise kabilelerinin kendilerine gösterdiği müsamaha ve destek sebebiyle Mekke'de hayatlarını sürdürme imkânı bulmuşlar, Habeşistan'a hicret etmek durumunda kalmamışlardır.

4. Muhâcirlerin Habeşistan Hayatı

Habeş Muhâcirleri yeni yurtlarında emniyet altında yaşamaya başladılar. Öyle ki onlar, orada buldukları sürede daima Habeş kralı tarafından himaye görmüşler, bu esnada hem canlarını hem de dinlerini koruyabilmişlerdir.^[25] Bir kısım Habeşli din adamı Müslümanların ibadet edip, dinlerini tanıtmaya faaliyetleri gerçekleştirmelerini tehlikeli göyerek onları tehdit ettiklerinde, Necâşi buna müsaade etmediği gibi muhâcirleri tehdit eden her kişiden ceza olarak dört dirhem alınmasını emretmiştir.^[26] Necâşi'nin Müslümanlara karşı sergilediği bu sıcak yaklaşımdan yola çıkarak onun Ca'fer'in yaptığı savunmanın hemen ardından Müslüman olduğunu ileri süren değerlendirmeler yapılmıştır.^[27] Ancak kaynakların büyük bir kısmına göre Necâşi Ashame'nin Hz. Peygamber'in (sas) hicretin gönderdiği davet mektupları neticesinde İslâm'a girdiği kanaati üzerinde hemfikirdirler. Bu sebeple Ashame'nin Muhâcirlerin gidişinden sonra gerçekleştirilen ilk toplantılar ve dinî tartışmalar esnasında Müslüman olduğu hususu tarihi gerçeklere uymayan, aşırı iyimser bir yorumdur.

İbn İshâk, Habeşistan'da kalışları sırasında Hz. Osman'ın eşi Rukiyye'nin bazı Habeşlilerin sözlü saldırılarına maruz kaldığını, kralın misafirlerine kötü muamelede bulunan bu şahısların daha sonra tespit edilerek cezalandırıldığını rivayet eder.^[28]

[24] Demircan, Adnan, Nebvî Direniş Hicret, s. 53-54.

[25] İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 204.

[26] Süheylî, Ravdu'l-Unuf, (thk. Abdurrahman el-Vekîl, I-VII, Kahire 1967-1970, III, 223-224.

[27] Bu konuda bk. Suyûtî, Ref'u Şe'ni'l-Hubşân, (Bursa Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, Kurşûnizâde: no:143, vr.80a-139b), vr. 96b.

[28] İbn İshâk, Sîre, 199.

Müslümanların Habeşistan'a gidişlerinde İslâm dininin tebliği konusu öncelikli hedef olmamasına rağmen, Muhâcirlerin İslâm dinini en güzel şekilde temsil etmelerinden başarılı sonuçlar elde ettikleri, bu sayede ferdi anlamda ihtidanın gerçekleştiği görülür. Anlaşılan o ki gerek ibadet serbestisi, gerekse tebliğ imkanı bulmaları sebebiyle bir kısım Habeşli bu dönemde İslâm'ı kabul etmiştir. Nitekim Habeşistan'da Hz. Peygamber (sas) ile nikâhlanan Ümmü Habîbe ile birlikte Medine'ye gelen Bereke ve Necâşi'nin hizmetçilerinden Ebrehe Müslüman olmuşlardı. Ayrıca Muhâcirlerin geri kalanlarının dönüşünün gerçekleştiği son yolculuğa altmış kişinin katılmış olduğu rivayeti bu grupta İslâmiyeti kabul eden Habeşlilerin varlığını akla getirmektedir.^[29] Zira bu tarihe kadar Mekke Muhâcirlerin büyük bir kısmı çoktan Habeşistan'ı terk etmişlerdi.

Mültecilerin Habeşistan'a varışlarından kısa bir zaman sonra Cafer ile eşi Esmâ bint. Umeys'in oğulları Abdullah dünyaya geldi. Bir kısım rivayetlerde onların Muhammed ve Avn isimindeki çocuklarının da burada doğmuş oldukları zikredilir.^[30] Bu çocuklardan başka Ebû Seleme'nin kızı Berre, Hâlid b. Saîd ile Ümeyne bint. Halef çiftinin Saîd, Eme ve Derc isiminde çocukları, el-Muttalib b. Ezher ile Ramle bint. Ebî Avf çiftinin Abdullah, Ebû Huzeyfe ile Sehle bint. Süheyl çiftinin Muhammed; Hâris b. Hâlid ile Rayta bint. el-Hâris çiftinin de Mûsâ, Ayşe, Zeyneb ve Fâtıma isimindeki çocukları da Habeşistan doğumludur.^[31]

Habeşistan günlerinde dünyaya gelen çocuklar Müslümanlara sürur verirken, bazen onlar için üzücü hadiseler de meydana gelmiştir. Bunlardan biri de Ubeydullah b. Cahş'ın irtidat ederek eski dini olan Hıristiyanlık dinine geçmesidir. Mekke'de bulunduğu sırada Hıristiyanlığı benimseyen Ubeydullah, Hz. Peygamber'in (sas) İslâm dinini tebliğe başlamasıyla birlikte yeni dine girerek eşi Ümmü Habibe ile birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Ancak burada Hıristiyanlığın etkisinde kalıp Müslümanlıktan koparak yeniden eski dinine dönmüştür.^[32]

Habeşistan'daki Müslümanların ülke idarecilerinden himaye görmelerine rağmen bir takım sıkıntılar yaşadıkları da anlaşılmaktadır. Medine'ye dönüşlerinde, Muhâcir hanımlarından birisi olan Esmâ bint Umeys'in kendilerine karşı Medine'ye hicretle övünen Hz. Ömer'e cevaben söyledikleri

[29] İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 97-98.

[30] İbn İshâk, Sîre, s. 208; İbn Sa'd, et-Tabakât, I, 204.

[31] Habeşistan'da doğan çocuklar ile ilgili değerlendirmeler için bk. Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 87-89.

[32] İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 89.

Habeşistan'da geçen günlerin Muhâcirler için pek de kolay olmadığını açıkça ortaya koymaktadır:

“Siz burada Allah Rasûlü'nün yanında, onun koruması altındaydınız. O sizin açlarınızı doyurup, sizin dertlerinizle ilgileniyordu. Halbuki, biz orada vatan hasreti içinde birçok problemle karşılaşılıyorduk”.^[33]

İbn Sa'd'da geçen başka bir rivayete göre Habeş Muhâcirlerinden Abdullah b. Mes'ûd da Habeşli devlet memurlarıyla bir sıkıntı yaşamış, yakasını kurtarabilmek için onlara iki dinar rüşvet vermek durumunda kalmıştır.^[34]

Kaynaklarımızda Habeş Muhâcirlerinin burada buldukları esnada hayatlarını nasıl idame ettirdiklerine dair sarîh bilgiler yoktur. Abdullah b. Mes'ûd'un zor durumda kalması dikkate alınrsa, onun küçük çapta ticaretle meşgul olduğu, bu faaliyetleri sebebiyle devlet memurlarıyla başının derde girdiği düşünülebilir. Ayrıca Habeş Muhâcirleri arasında Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf gibi meşhur tüccarların bulunması da unutulmamalıdır. Kaldı ki, Hz. Peygamber (sas) Medine'ye hicretinden sonra onu Ensâr'dan Sa'd b. Rebî (ra) ile kardeş ilân etmiştir. Abdurrahman b. Avf, Medine'nin zenginlerinden olup malını kardeşi kabul ettiği Abdurrahman'la (ra) paylaşmak isteyen kardeşine : “Allah sana, ailene bereket versin. Malını çoğaltsın. Ben senden herhangi bir yardım istemiyorum. Sen bana çarşının yolunu göster, ben orada kazancımı elde ederim” cevabını vererek rızkını temin için ticarete başlamış, ticarî tecrübesiyle Medine çarşısında kendi geçimini sağlayacak hale gelmiş, hatta kısa süre sonra burada da evlenip aile kurma imkânı bulmuştur.^[35] Bu sebeple Abdurrahman b. Avf'ın benzer ticari faaliyeti Habeşistan'da da gerçekleştirdiği tahmininde bulunmak mümkündür. Hulâsa Habeş Muhâcirlerinin önemli bir kısmının ticaretle meşgul olmak suretiyle hayatlarını devam ettirdikleri ihtimal dâhilindedir. Yoksa onların yıllar boyunca sadece yanlarında getirdikleri mal veya nakit para ile hayatlarını sürdürmüş olmaları açıklanamaz.^[36]

Diğer taraftan Mekke müşrikleri onların burada iyi halde olmalarından rahatsızlık duymaya başladılar. Hâlbuki onların beklentileri Habeşistan'a gidenlerin geri dönüp kendilerine teslim olmalarıydı. Ancak beklentileri gerçekleşmeyince Müslüman sığınmacıların sınır dışı edilmelerini temin maksadıyla Habeşistan'a resmî bir elçi heyeti göndermeye karar verdiler. Mekke adına bu vazifeyle görevlendirilen Amr b. el-Âs ile Abdullah b. Ebû

[33] Buhârî, Meğâzî 38; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe 169; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 281.

[34] İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 151.

[35] Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr, 49; İbn Sa'd, et-Tabakât, III, 125-126.

[36] Öztürk, Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 90.

Rebia Habeşistan'a ulaştılar.^[37] Gelen elçiler, Necâşî'nin huzuruna çıkmadan önce, kraliyet sarayındaki tüm askerî ve sivil bürokratlarla, din adamları ve sair yöneticilere hediye edilmek üzere bol miktarda kıymetli Arabistan derilerini yanlarında getirmişlerdi. Mekke elçileri saray erkanına geliş amaçlarını açıklayarak onlardan Necâşî nezdinde kendilerine destek olmaları ve kralı bu hususta ikna etmeleri ricasında bulundular. Habeşlilerin, sığınmacıları ülkelerinden kovarken vicdanî bir rahatsızlık duymamaları için de onların kendi dinlerinden çıktıkları gibi Hıristiyan dinine girmedikleri hususunu da bilhassa dile getirdiler. Nihayet Kureyş adına gelen elçiler kralın huzuruna çıkarak, bazı ayak takımı insanların Mekke'den ayrılıp Habeşistan'a yerleştiklerini, onların kendi dinlerini terk ettiklerini, fakat sığındıkları insanların dinine de girmediklerini söyleyip Muhâcirleri suçladıktan sonra, geliş amaçlarının bu insanların ülkelerine geri gönderilmelerini temin etmek olduğunu bildirdiler. Daha önceden elçilerin getirdiği kıymetli hediyelerle gönülleri kazanılmış bulunan saray erkânı da kralın huzurunda Kureyş elçilerinin isteklerini hararetle desteklediler. Ancak kral, sığınma hakkına ihanet etme düşüncesine kapıldıkları için bürokratlarını şiddetli bir şekilde azarladı. Ardından da ülkesine gelen insanları dinlemeden bu hususta herhangi bir karar vermeyeceğini söyleyerek Müslümanlar arasından bir temsilcinin huzuruna getirilmesini emretti. Bunun üzerine kendisine ulaşılan Cafer b. Ebû Tâlib herkesin huzurunda şöyle bir konuşma yaptı:

“Ey hükümdar, Allah aramızdan birini seçip de onu kendisi için elçi olarak gönderene kadar biz cahillerdendik, putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık. Akrabalık bağlarına riayet etmez, komşuluk haklarını tanımazdık. Güçlü olanlarımız zayıf olanlarımızı ezerdi. Uzun bir müddet bu halde yaşadık. Sonra Allah bize aramızdan soyunu, doğruluğunu, güvenilirliğini, namusluluğunu bildiğimiz bir peygamber gönderdi. O bizi Yüce Allah'ın birliğini tanımaya ve O'na ibadet etmeye çağırdı. Ağaç ve taştan yaptığımız putlara tapmaktan, Allah'a ortak koşmaktan uzaklaştırdı. Bize doğru söylemeyi, emanete ve akrabalık bağına riayet etmeyi, komşularla güzel geçinmeyi, haramdan, kan dökmekten sakınmayı emretti. Fuhuştan, yalandan, yetim malı yemekten, namuslu kadına iftira etmekten men etti. O, bize, diğer insanlara kötülük yapmaktan çekinmeyi, sadece Allah'a ibadet etmeyi, sadaka vermeyi ve her çeşit iyi ve güzel ameller işlemeyi öğretti. Bütün bunlar, bize hoş ve cazip geldi ve biz bunları yapmaya başladık. Fakat bunun hemen arkasından kendi insanlarımızdan, vatanımızı terk etmeye ve senin ülkeneye sığınmaya bizi mecbur eden işkenceler gördük. Biz, seçebi-

[37] İbn İshâk, Sîre, s. 194; İbn Hişâm, es-Sîre, I, 358-359.

leceğimiz bütün krallar arasından sizi tercih etmiş bulunuyoruz; zira sizin yanınızda bize kimsenin zulmedemeyeceğini ümit ediyoruz”.[38]

Habeş kralı bu veciz konuşmayı dinledikten sonra Hz. Peygamber’in (sas) getirdiklerinden kendisine bir örnek sunulmasını istedi. Bunun üzerine Cafer, kendisine Meryem sûresinin ilk âyetlerini okudu.[39]

Kral ve adamları Cafer’in okuduğu âyetlerden son derece etkilenerek ağlamaya başladılar. Necâşi bunun ardından, duyduklarının Hz. İsa’ya gelenlerle aynı kaynaktan olduğunu ifade ederek Müslümanlara ülkesinde huzur içinde istedikleri kadar kalabileceklerini açıkladı. Neticede Müslümanları geri alabilme ümidiyle Habeşistan’a gelen Mekke elçileri elleri boş döndüler.[40]

Habeş Müslümanlarının geri gönderilmeleri için Amr b. el-Âs ile Abdullah b. Ebû Rebîa’nın Necâşi nezdinde girişimlerinden netice alamayan Mekke müşrikleri Bedir savaşında yaşadıkları hezimetin ardından Müslümanlardan intikam almak için Necâşi Ashame’ye yeni bir elçi heyeti göndermeye karar verdiler. Bu defa Amr b. el-Âs’ın yanında Umâre b. Velîd bulunuyordu. Ancak Necâşi Kureys’in Müslümanların geri gönderilmelerini talep eden bu girişimini de geri çevirmiş, üstelik Hz. Peygamber’in (sas) müşrikler karşısında kazandığı Bedir zaferi sebebiyle çok memnun olduğunu açıklamıştır.[41]

Habeş Muhâcirleri ülke kralının kendilerine göstermiş olduğu kadirşinaslığı hiçbir zaman unutmamışlardır. Nitekim bu dönemde çıkan iç savaş sebebiyle iktisadî sıkıntıya düşen kral Ashama’ya kendi imkânları nispetinde yardımcı olmaya çalışmışlardır. Tarihçilerin çoğu, Habeşistan hanedan mücadelesinde savaşıma çağına gelmiş Müslümanların Necâşi’nin safında yer alıp ona destek olduklarını kaydederler. Nitekim onlar arasında yer alan Zübeyr b. el-Avvâm ülkede meydana gelen iç savaşa fiilen katılmış, bunun sonucunda Necâşi kendisine çok değerli bir mızrak hediye etmiştir. Zübeyr’in dönüşünde bu mızrağı Rasûlullah’a (sas) armağan ettiği, onun da bu silahı bütün hayatı boyunca resmi törenlerde kullandığı rivayet edilir.[42]

5. Habeşistan Muhâcirlerinin Geri Dönüşleri

Habeşistan’a gerçekleşen hicretin hemen akabinde Mekke’de kalan az sayıdaki Müslümanı bir nebze de olsa ferahlatan iki gelişme meydana geldi

[38] İbn Hişâm, es-Sîre, I, 359-360.

[39] Meryem, 19/1-40.

[40] İbn Hişâm, es-Sîre, I, 361-362.

[41] İbn Abdilberr, Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer, Beyrut ts, s. 93; İbn Kesîr, es-Sîre, II, 26-27.

[42] İbn Habîb, Kitâbü'l-Münammak fi Ahbâri Kureys, (thk. Hurşid Ahmed Faruk), Beyrut 1985, s. 417; Belâzürî, Ensâb , I, 188.

ki, bu da Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza^[43] ile Hz. Ömer'in^[44] İslâm'a girişleridir.

Habeşistan'da kalan Muhâcirlerden bir kısmı Hz. Hamza'nın, ardından Hz. Ömer'in de Müslüman olmasıyla Mekke'deki din kardeşlerinin feraha kavuştuklarını düşünmeye başladılar. Onlardan bazıları da gerek Habeşistan'a alışamadığından gerekse yurtlarında duydukları özlemden dolayı Mekke'ye geri döndüler. Mekke yakınlarına kadar gelen Muhâcirler karşılaştıkları bir kişiden Mekke'de değişen bir şeyin olmadığını öğrendiler. Bunun üzerine Habeşistan'a geri dönüp dönmeme konusunda yaptıkları istişare sonucunda şehre girmeye karar verdiler. Onların büyük bir kısmı yeniden hicretin zorluğunu da göze alamayarak müşriklerden aldıkları himayelerle Mekke'de yaşamaya devam etti. Abdullah b. Mes'ûd gibi kendisini himaye edecek kimse bulamayanlar ise çaresiz Habeşistan'a geri döndüler.^[45]

Habeşistan'da kalanların bir bölümü Medine'ye hicretin öncesinde Müslümanlara uygulanan sosyal boykotun ardından Arap Yarımadası'na geri dönmüşlerdir. Zira boykotun kaldırılmasından sonra Mekke'deki Müslümanlar arasında nispeten bir rahatlama olmuştur. Kaynaklarda boykotun ardından Habeşistan'dan Mekke'ye geri dönen Müslümanların sayısının otuz civarında olduğu kaydedilir.^[46]

İbn Hişâm, İbn İshâk'tan aktardığı bir rivayette Bedir zaferinden sonra Habeşistan'dan otuzdört Muhâcirin Medine'ye döndüklerini aktarır. Onların Bedir zaferini duyarak Medine'ye dönme kararı veren bir grup Muhâcir olduğu anlaşılıyor.^[47] Habeş Muhâcirlerinin geri kalanları ise ancak Hicretin yedinci (M.628) yılında gerçekleşen Hayber fethinden sonra Hz. Peygamber'in (sas) Amr b. Ümeyye ed-Damrî vasıtasıyla Necâşî nezdindeki girişimleriyle Medine'ye getirilmişlerdir. Nitekim Rasûlullah (sas) onları görünce "Hayber'in fethinin mi, yoksa kardeşim Cafer'in gelmesinin mi daha sevindirici olduğunu bilemiyorum" diyerek memnuniyetini beyan etmiştir.^[48]

Habeş Muhâcirleri ülkede kaldıkları süre içinde varlıklarını sürdürmüşler ve dinlerini muhafaza etmeyi başarmışlardır. Ancak onlardan ikisi Müslü-

[43] İbn İshâk, Sîre, s. 151-153; İbn Hişâm, es-Sîre, I, 311-312.

[44] Buhârî, Fedâilu Ashâb, 3, 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 17; İbn İshâk, Sîre, s. 160-165; İbn Hişâm, es-Sîre, I, 366-375.

[45] Buhârî, Tefsîru'l-Kur'ân 53; İbn İshâk, Sîre, s. 158; İbn Hişâm, es-Sîre, II, 3-9; Belâzürî, Ensâb, I, 227.

[46] İbn İshâk, Sîre, s. 238; Bu konuda bilgi ve değerlendirmeler için bk. Demircan, Adnan, Nebî Direniş Hicret, s. 58-61; Öztürk. Levent, İlk Hicret Habeşistan, s. 121-124, 216-218.

[47] İbn Hişâm, es-Sîre, IV,10-12.

[48] Buhârî, Farzu'l-Hums 15, Menâkıbu'l-Ensâr 37; İbn Hişâm, es-Sîre, IV, 3; İbn Sa'd, et-Tabakât, II, 108.

manlıktan çıkarak buldukları ülke insanların dini olan Hıristiyanlığa geçmişlerdir. Bunlar Ubeydullah b. Cahş ile Sekrân'dır. Bu din değiştirme olayının ayrıntıları arasında, Ubeydullah'ın alkolik biri olduğu ve sarhoş bir halde iken suya düşüp boğulduğu dışında pek bir şey bilinmemektedir. Bununla birlikte din değiştiren her iki şahsın hanımları onların yolundan gitmeyi reddetmişlerdir. Öyle ki Sekrân'ın karısı Sevede kocasından ayrılarak bir süre sonra Mekke'ye dönmüştür.^[49] Onun bu tutum ve davranışından çok memnun kalan Allah Rasûlü (sas) kendisiyle evlenerek onu onurlandırdı. Bu olay hicretten önce gerçekleşmiştir.^[50] Ubeydullah'ın eşi, aynı zamanda da Mekke müşriklerinin reisi Ebû Süfyân'ın kızı olan Ümmü Habîbe'ye gelince, onun kocası da muhtemelen birkaç yıl sonra din değiştirmiştir. Zira olayı haber alan Rasûlüllah (sas) Necâşî'ye mektup yazarak onunla nikâhını kıyaben kıymasını ve onu Medine'ye göndermesini istemiştir. Bu olay ise Hicretin altıncı yılına (M.628) tesadüf eder.^[51]

Sonuç

Habeşistan'a yapılan hicret öncelikli olarak Mekke'de can güvenliği endişesi duyan bazı Müslümanların hayatlarını koruma amacıyla gerçekleştirdiği geçici bir çözümdü. Dolayısıyla Habeşistan'a gidenlerin uzun vadeli olarak burayı yurt edinme gibi öncelikli bir hedefleri bulunmuyordu. Nitekim onlardan bir kısmı gitmelerinden kısa süre sonra dönmüş, geri kalanlar da şartlar uygun hale geldiğinde Arabistan'a geri gelmişlerdir. Bu sebeple Habeşistan göçü uzun vadeli ve planlı stratejik değil, kısa vadeli ve geçici nitelikteki taktik bir hicret faaliyeti olarak değerlendirilmelidir. Şayet böyle bir hedef gözetilmiş olsaydı, hicrete mutlaka Hz. Peygamber (sas) de iştirak ederdi. Binaenaleyh Müslümanların Habeşistan'a gerçekleştirdikleri hicreti İslâm tarihinin ilk kapsamlı hicreti olarak kabul etmek gerekir. Bu hicretin temel nedenleri ise Müslümanlara dinden dönmeleri için kabileleri tarafından gerçekleştirilen baskıları etkisiz hale getirmektir.

Anlaşılan o ki, Habeş Muhâcirlerinin gittikleri ülkede dinlerini yayma gibi esaslı bir misyonları da yoktu. Kaldı ki, kaynaklarımız bu konuda açıklayıcı bilgi sunmamaktadırlar. Onlar Habeşlileri Müslümanlığa kazanmak bir tarafa, kendi aralarından Ubeydullah b. Cahş'ın dinini terk edip Hıristiyanlığa geçtiğine şahit olmuşlardır. Oysa Medine'ye göçte, Habeşle kıyaslandığında Müslümanlar için can güvenliği ve sığınma ihtiyacı tâlî derecede

[49] İbn Hişâm, es-Sire, I, 345-355; İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 52. Sekrân'ın Habeşistan'da değil Mekke'de öldüğü de rivayet edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 52).

[50] İbn Sa'd, et-Tabakât, VIII, 53.

[51] Buhârî, Farzu'l-Hums 15, Menâkıbu'l-Ensâr 37.

bir etkiye sahiptir. Buraya hicretteki esas gaye ise Müslümanlar için huzur ve güven ortamını tesis etmek, davete uygun yeni bir merkez sağlamaktır. Daha açıkçası Medine, yeni bir millet (ümme) ve yeni bir devletin kuruluş merkezi olarak seçilmiştir. Habeşistan'a hicreti bu anlamda asıl hedef olan Medine'ye hicret öncesi bir hicret tecrübesi ve geçici bir sığınma mekânı çabası olarak görmek mümkündür.

Kaynaklar

- Ahmed Ebû Bekir Ali eş-Şeyh, *Meâlimü'l-Hicreteyn ilâ Ardi'l-Habeşe*, Riyâd, 1993.
- Belâzürî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Câbir (279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, (thk. Muhammed Hamidullah), Jerusalem, 1963.
- Cevad Ali, *el-Mufassa fî Tarihi'Arab Kable'l-İslâm*, I-X, Beyrut 1993.
- Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1957.
- Demircan, Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul 2000
- Ebulfazl, İzzetî, *İslâm'ın Yayılış Tarihinine Giriş*, (çev. Cahit Koytak), İstanbul 1984
- Fayda, Mustafa, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1990-1991.
-, "Hz. Peygamber'in İslâm Öncesi Seyahatleri", (çev. Abdullah Aydınlı), *EAÜİFD*, sy. IV, Ankara 1980, 327-342.
- İbn Abdilberr, İbn Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *Dürer fî İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*, Beyrut ts.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed (245/859), *Kitâbü'l-Münammak fî Ahbârî Kureys*, (thk. Hurşid Ahmed Faruk), Beyrut 1985.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdülhâfiz Şelebî), I-IV, Beyrut ts.
- İbn İshâk, Ebû Bekir b. Muhammed (151/768), *Sîretü İbn İshâk*, (thk. Muhammed Hamidullah), Konya, 1981.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail (774/1372) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, (nşr. Mustafa Abdülvâhid), Beyrut 1976.
- İbn Sa'd, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut ts. (Dâru Sâdır).
- Muhammed Şedîd, *el-Cihâd fî'l-İslâm*, Beyrut 1985
- Öztürk, Levent, *İlk Hicret Habeşistan*, İstanbul 2015.
- Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), *Ref'u Şe'ni'l-*

Hubşân, (Bursa Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, Kurşûnizâde: no:143, vr.80a-139b), vr. 96b.

Süheylî, Abdurrahman (581/1189), *er-Ravdu'l-Unuf*, (thk. Abdurrahman Vekil), I-VIII, Kahire 1967.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), I-XI, Beyrut ts. (Dâru's-Süveydân).

Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/823), *Kitabu'l-Meğâzî*, (thk. Marsden Jones), I-III, Beyrut 1984.

